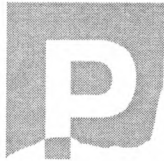

SPREČAVANJE NEZAKONITE TRGOVINE POVIJESNIM I KULTURNIM DOBRIMA

Irine Kurolenko

Ukrajinsko Ministarstvo kulture

Kijev

Problem sprečavanja nezakonite trgovine povijesnim i kulturnim dobrima, potraga za njima i njihovo vraćanje u zemlje kojima zakonito pripadaju jedno je od najsloženijih i najpotrebnijih područja međunarodne suradnje. Prirodno je što velik

kompleks problema s kojima se svaka zemlja mora uhvatiti u koštac radi zaštite svoje kulturne baštine potiče zanimanje za svako novo uspostavljanje suradnje između država. Uvjereni smo da će ova konferencija u Mađarskoj biti važan korak prema razvoju međunarodne suradnje u ovom području.

Ukrajina pripada skupini mladih europskih država koje su tek nedavno započele neovisan demokratski razvoj. No kao članica Organizacije ujedinjenih naroda, ona je već pokazala svjetskoj javnosti svoju spremnost da blisko surađuje u području očuvanja kulturnih dobara. Ukrajina je ratificirala Haašku konvenciju iz 1954. i Konvenciju o mjerama za zabranu i sprečavanje nezakonita uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara iz 1970. te je podržala brojne rezolucije Generalne skupštine o restituciji kulturnih dobara. Pridajući veliku važnost regionalnoj suradnji u rješavanju tih problema, Ukrajina je potpisala Sporazum o povratu kulturnih i povijesnih dobara zemljama iz kojih potječu 14. veljače 1992. od strane voda 11 država, bivših članica Sovjetskog Saveza. Dokument se temelji na međunarodnom pravu. Sudjelovanjem u mjerama međunarodne zajednice s ciljem sprečavanja nedopuštene trgovine kulturnim dobrima i njihovu vraćanje, Ukrajina se rukovodi stvarnim problemima s kojima se suočava u tom pogledu. Tijekom 1991. i 1992. ukrajinski carinici spriječili su 300 pokušaja krijumčarenja povijesnih i kulturnih dobara s njezina teritorija. Tako je spriječeno krijumčarenje oko 5000 predmeta kulturne baštine. Ti predmeti uključuju više od tisuću starih ikona i predmeta kršćanske kulture. Analize prikupljenih materijala pokazuju da su stare knjige i rukopisi, arhivski dokumenti, stari novčići i nakit, medalje i druga odlikovanja, slike i predmeti primijenjene umjetnosti te filatelističke zbirke postale predmeti krijumčarenja. No u većini slučajeva pokušaji krijumčarenja odnose se na ikone i djela crkvene umjetnosti. Tako, primjerice u Uzgorodu, od 604 predmeta kulturne vrijednosti kojih je krijumčarenje spriječeno 1992., njih 546 bile su ikone i predmeti za vjerske obrede. Velika zabrinutost nastala je zbog pokušaja krijumčarenja vrijednosti u velikim količinama (od 17 do 20 predmeta), što ukazuje na organiziranost tih akcija. Istodobno raste broj krađa iz muzeja, arhiva i knjižnica. Tako je, primjerice, zabilježen veći broj provala u muzeje u Lvovu, odakle je ukradeno staro (hladno) oružje, 17 ikona i slika uključujući one Jana Matejka i Arthura Grodgera. Želimo skrenuti vašu pozornost na činjenicu da se za ukradenim predmetima još traga.

Ukrajinska policijska tijela čine sve što mogu da bi spriječila krijumčarenje kulturnih dobara. Carinskoj službi izdane su posebne upute. Ukrajinsko Ministarstvo unutrašnjih poslova zajedno s Ministarstvom kulture provelo je istragu u svim muzejima i drugim mjestima gdje se čuvaju kulturna dobra i izraden je plan kojime im se isporučuje

potrebna oprema za osiguranje. Ukrajinskom parlamentu upućeni su prijedlozi za usvajanje potrebnih amandmana i zakonskih promjena kako bi se pooštrila odgovornost za krijumčarenje kulturnih dobara u zemlju i iz nje.

Mi držimo da je vrlo važno istražiti i otkriti izvor iz kojega kriminalne skupine dobivaju dragocjenosti. Među svim predmetima zaplijenjenim od krijumčara nije bilo ni jednog predmeta ukradenog iz muzeja, arhiva i knjižnica. Prema tome, većina tih umjetnina i antikviteta koje pokušavaju iznijeti iz Ukrajine nije registrirana u ukrajinskim Državnim katalozima. Zasad nemamo potpunu sliku ukupnoga kulturnog bogatstva koje se čuva u privatnim zbirka, vjerskim hramovima i bogatstva koje se u obliku obiteljske baštine prenosi s koljena na koljeno. No postojanje takvih kataloga možda bi moglo potaknuti nadzor nad prometom tih predmeta i pravodobno spriječiti njihovo krijumčarenje iz zemlje. Taj bi se problem mogao djelomično riješiti uspostavljanjem Jedinственoga muzejskog fundusa u Ukrajini. Taj je fundus zamišljen tako da registrira sva poznata kulturna i povijesna dobra na ukrajinskom teritoriju bez obzira na to u čijem su vlasništvu.

Ukrajina polaže nade na razvoj bilateralne regionalne državne suradnje s ciljem sprečavanja krijumčarenja kulturnih dobara iz zemlje i u nju. U tome već imamo neka iskustva. Ukrajina je uputila policijskim tijelima Velike Britanije popis umjetnina ukradenih iz ukrajinskih muzeja radi njihova pronalaženja na aukcijama i tržištu te njihova vraćanja zakonitim vlasnicima. Držimo da bi UNESCO mogao prikupiti sve takve obavijesti iz različitih zemalja i uputiti ih svojim ograncima kako bi obavijestili policijska tijela, muzeje i kolekcionare u svim zemljama. Kao preliminarni korak na ostvarivanju tog cilja mogao bi se postići poseban sporazum između svih država istočne i središnje Europe o koordiniranju nastojanja u sprečavanju nedopuštene trgovine kulturnih dobara koji bi odredio i pojačao odredbe odgovarajuće međunarodne konvencije.

Danas nitko ne poriče tvrdnju da kulturna dobra pripadaju čovječanstvu i tvore temelj razvoja i civilizacije. Istodobno su kulturna dobra vrlo važna za stvaranje povijesne samosvijesti naroda i samopotvrđivanje nacije. Pomažu održavanju duhovne veze između pokoljenja ujedinjujući ih u neraskidiv lanac povijesnog razvoja.

Sve to danas predstavlja posebno bolno shvaćanje ukrajinskom narodu koji je na svom dugom i zamršenom putu do neovisnosti trpio goleme gubitke nacionalnih spomenika, povijesnih i kulturnih dobara.

Uspoređujući ih s normama međunarodnog prava možemo izdvojiti nekoliko simboličnih skupina kulturnih dobara koje su nezakonito iznesene iz Ukrajine u različitim vremenima kao posljedica kolonijalne ili strane okupacije pod prijetnjom represije tijekom rata i oružanih sukoba. Ta su kulturna dobra a) iznijeta iz Ukrajine dok je ona bila dijelom Ruskoga Carstva na temelju diskriminacijskih zakona, b) iznijeta tijekom oba svjetska rata i građanskog rata od različitih zaraćenih strana, c) povučena u doba sovjetskoga totalitarnog režima u središnje depec izvan Ukrajine.

Ulažući napore da pronade i registrira izgubljena kulturna dobra te da ih vrati u domovinu, Ukrajina se uvijek namjerava pridržavati međunarodnih sporazuma i konvencija, rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih naroda i računa na razumijevanje drugih zemalja, na njihovo poštovanje nacionalnih osjećaja i potreba ukrajinskog naroda. Također smo spremni reagirati na želje svih zainteresiranih strana.

U procesu vraćanja kulturnih dobara, postaju jasni neki važni praktični i teoretski problemi. Smatramo da o njima vrijedi raspraviti na posebnoj međunarodnoj konferenciji o povratu kulturnih dobara. U te probleme ubraja se pitanje ispunjavanja međunarodnih sporazuma o povratu kulturnih dobara iznijetih tijekom drugoga svjetskog rata, problem utvrđivanja sudbine kulturnih dobara povezanih s raspadom velikih država

i stvaranjem novih nezavisnih država, sudbine dobara koje su silom uzete iz zemlje iz koje potječu nakon gubitka nacionalne neovisnosti.

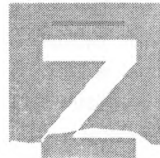
Bilo bi nam drago da UNESCO pomogne u razmatranju tih problema i izradi preporuka koje bi pobliže odredile i produbile razumijevanje djelotvornih međunarodnih pravila, i da pridonese njihovoj široj primjeni u praksi međunarodne suradnje.

Ukrajina može inicirati sazivanje konferencije o problemima povrata kulturnih dobara otuđenih tijekom drugoga svjetskog rata.

*Prijevod s engleskog:
Tomislav Pisk*

IZVOZ PREDMETA KULTURNE BAŠTINE

*Magdalena Petrič
Zavod za zaštitu prirodne i kulturne baštine
Ministarstva kulture Slovenije
Ljubljana*

bog promjena društvenih odnosa u Sloveniji, zabilježen je povećan promet predmetima naše kulturne baštine i njihovo iznošenje u druge države. Duže vremena prisutni su određeni problemi u vezi s prodajom i izvozom predmeta kulturne baštine.

Promet predmetima kulturne baštine povećava se i postaje sve raznovrsniji zbog novog trenda liberalizacije poduzetništva i trgovine te zbog otvorenih državnih granica. Zbog svoga zemljopisnog položaja Slovenija također postaje tranzitna zemlja za prenošenje kulturne baštine s juga i istoka u zapadnu Europu.

Prema postojećem zakonu o prirodnoj i kulturnoj baštini, trajan i privremen izvoz predmeta kulturne baštine moguć je samo uz dopuštenje administrativne općinske vlasti; izvoz spomenika kulture moguć je samo u izvanrednim slučajevima, i to s dopuštanjem Ministarstva kulture. Prije izdavanja dozvole, nadležno tijelo mora dobiti mišljenje stručne organizacije (muzeja, galerije, knjižnice, kao i Zavoda za zaštitu prirodne i kulturne baštine). Bez prethodno dostavljenoga stručnog mišljenja, dozvole se mogu izdati samo djelima moderne umjetnosti koja nisu proglašena kulturnim spomenicima i koja izvozi sam autor. Prema kaznenim odredbama zakona, izvoz predmeta kulturne baštine je prekršaj; prema odredbama krivičnog zakona, nedopušten izvoz predmeta izvanredne kulturne ili povijesne važnosti, kao i prirodnih spomenika, krivično je djelo.

Etnološka i tehnička baština dvije su vrste baštine koje najviše ugrožava nedopušten izvoz. Za takvom baštinom očito postoji velika potražnja na zapadnim tržištima i, gledano komparativno, ruralna područja Slovenije još obiluju tom baštinom. Ima trgovaca, a i inozemnih, koji kupuju što više starih predmeta, uključujući one slabo očuvane i oštećene, iz određenog područja ili pokrajine, i to redovito za devize. Tako je i s predmetima tehničke baštine - bez obzira na to je li riječ o dijelovima starih mlinova ili pilana odnosno pojedinačnim primjercima oruda, strojeva ili vozila. Važeci propisi ne određuju to ni kao prekršaj, jer promet predmetima kulturne baštine unutar Slovenije nije zabranjen ni ograničen, već se ta ograničenja odnose samo na kulturne spomenike, na koje se primjenjuje zakonska zaštita. Međutim, budući da stručne ustanove ne daju uvijek pozitivno mišljenje, ti se predmeti često izvoze protuzakonito. Nedopušten prijelaz slovenskih granica olakšan je time što granice trenutačno nadzire samo policija. Muzejci doista na terenu kupuju predmete etnološke i tehničke baštine, te pokušavaju kupiti predmete za koje nije izdana izvozna dozvola, no nemaju dovoljno sredstava da kupe velike količine tih predmeta. U Sloveniji se povećava zanimanje za takve predmete, no pojedinačni sakupljači teško se mogu financijski nositi s onima iz inozemstva.

Budući da se drži kako bavljenje antikvitetima može donijeti veliku zaradu uz malen rad, pogotovo kada se predmeti prodaju inozemnim kupcima, sve veći broj osoba registrira poduzeća za promet antikvitetima; raste i broj radionica za popravak i restauraciju etnoloških predmeta i pokušava koji se prodaju inozemnim kupcima. Te radionice koriste se i za popravak i restauraciju predmeta iz drugih zemalja, uglavnom iz